

*Hacı Murat ARABACI **

KİTAP TANITIMI

MARKOV, Vladimir İvanoviç; *Turkskiy Sled v İstorii Ukraini X-XVII vv.* (X-XVII. Yüzyıllarda Ukrayna Tarihinde Türk İzi), Evrasiya Yaymevi, St. Petersburg, 2016. I. Baskı

BOOK ANALYSIS

MARKOV, Vladimir İvanoviç; *Turkish Traces in Ukraine History Throughtout X-XVIIth Century*, Evrasiya Press, St. Petersburg, 2016. I. Edition.

Türklerin Karadeniz'in Kuzeyine, oradan da Avrupa'ya geçmeleri, bilinen en eski Türk devletleri olan Sakalar ve Hunlardan itibaren başlamıştır. Bilhassa VII. Asırdan sonra Deşt-i Kıpçak bölgesini yurt edinmişlerdir. Türkler bu bölgeye geldikleri esnada ve sonrasında etraflarında bulunan diğer milletlerle komşuluk ilişkileri içerisinde bulunmuş, bu halklarla birbirilerini her yönden etkilemişlerdir.

Bu bölgenin kadim halklarından biri, bugün Ukrayna Devleti içerisinde yaşayan Ukrainerler ve/veya Kozak diye isimlendirilen topluluklardır. Daha önce Ukrayna Kozaklarının Oluşumu ile ilgili bir çalışması yayınlanmış olan Vladimir İvanoviç Markov, tanıtmaya çalıştığımız bu eserinde Ukrayna kültürü ve etnik yapısı üzerinde Türk kültürünün ve Türk soyunun etkilerini incelemektedir. Bu etkinin derinliğine şöyle bir örnek verebiliriz: Ukrayna diline Türkçeden geçmiş olan soyadları, kullanılan kelimeler ve onların etimolojisi ile ilgili kitabın ekler kısmında verilen bilgi sayfalar dolusudur. Kaldı ki bu kitap doğrudan bu konuya hasredilmiş değildir.

Rusça olarak yazılmış olan bu eser, Rus kilise yıllıklarına ve Rus arşivlerine dayalı olarak yapılmıştır. Türk kültürünün yayılma sahalarının incelenmesinde, Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Türk ve diğer halkların etnik ve kültürel oluşumunun araştırılmasında ve özellikle Ukrain kültürünün araştırılmasında çok önemli bir çalışma olan bu eser, sahasında bu zamana kadar yazılan en önemli

* Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/ hmurat.arabaci@dpu.edu.tr

kitaplardan biri olacaktır. Kitap IV+378 sayfadan müteşekkil olup, takdim yazısı ve sekiz bölümden oluşmaktadır.

Kitapta çok fazla sayıda tarihi yer, zümre ve devlet isimleri; bazı kültürel unsurların mahalli isimleri bulunmaktadır. Kitabın incelemesini yaparken içindekiler kısmını mümkün olduğunca aynen çevirip, yer adları veya etnik isimler gibi bazı açıklanması icap eden hususları kısaca bölümleri tanıtırken vermeye gayret ettik.

Ayrıca bölümlerin içeriklerini yazarken mümkün olduğunca yazarın cümlelerine sadık kalmaya çalıştık ki, okuyucunun kitap hakkında kendi fikrini edinmesini istedik.

MARKOV, Vladimir İvanoviç; *Turkskiy Sled v İstorii Ukrainı X-XVII vv.* (X-XVII. Yüzyıllarda Ukrayna Tarihinde Türk İzi), Evrasiya Yayınevi, St. Petersburg, 2016. I. Baskı

İçindekiler:

- I. Bölüm: IV-IX. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Eski Türkler
- II. Bölüm: Güney Rusya ve Hazarlar
- III. Bölüm: Peçenekler ve Torkler
- IV. Bölüm: Kıpçaklar
- V. Bölüm: Rusya'nın Türk Konfederatları:
 - Porosye ve Karakalpaklar
 - Kievşina
 - Pereyaslavşina
 - Çernigovo-Severshina
 - Volın, Galitsiya, Bolohovskaya Toprakları, Ponizye
- VI. Bölüm: Altın Orda
 - Cuçi Ulusunda Moğollar ve Türkler
 - Dinyester ve Don Nehirleri Arasında Altın Orda Sınırları ve Şehirleri
 - Kuzey Altın Orda Uluslarının Halkları

- Ukrayna Tarihi Açısından Altın Orda Tarihinin Bazı Hususlarına Bakış

VII.Bölüm: XVI-XVII. Yüzyıllarda Kozak-Türk Münasebetlerinin Kısa Tarihçesi ve Türk Tesirinin Neticeleri

- Ukrayna Kozakları Üzerinde Türk Tesirinin Esas Kaynakları
- Zaporag Kozaklarının Dilinde, Askerî Sisteminde ve Diğer Yaşam Alanında Bazı Türk Tesirleri:

VIII. Bölüm: Altın Orda Tatarlarının Ukrayna Coğrafyasına Yerleşmesi

- Litvanya Büyük Dükalığı ve Lehistan Krallığında Tatar Yerleşiminin Başlangıcı
- Volın, Galitsiya, Podolye
- Kiev ve Bratslavsk Voyvodalıkları
- Levoberejnaya Ukraina
- 14-18 Yüzyıllarda Ukrayna Topraklarına Göç Eden Diğer Türkî Halklarla İlgili Kısa Bilgiler

Sonuç

Ekler: Konuya Ait Lengüistik Notları

- Türkçeden Ukraynacaya Geçmiş Bazı Sözcüklerle İlgili
- Türkçeden Ukraynacaya Geçmiş Yer Adları
- Türkçeden Ukraynacaya Geçmiş Ukrayna Soyadları

Bibliyografya

Kısaltmalar

Dipnotlar

Eserin arka kapağında kısa tanıtımı şu şekilde yapılmıştır; IV. Yüzyılın sonundan XVIII. Yüzyıla kadar Ukrayna stepleri farklı Türkî halkların kesintisiz göçleri sonucunda onların bir yaşam alanı haline geldi. Bunlarla birlikte eski Ukraynelerin ataları da (bu Türkî topluluklarla) sıkı komşuluk ilişkileri içine girdiler. Bu sıkı ilişkilerin tarihi oldukça renklidir. Bu çalışma onların (bu ilişkilerini) yapısal ve muhteva olarak açıklamaktadır. Yazar çok az bilinen gerçekleri

anlatmakta ve bunun yanı sıra bilinen şeylere de yeni bir yorum getirmektedir.

Kitabın önsöz kısmında yazar Vladimir İvanoviç Markov, özetle şunları ifade etmektedir; Slavların ve Hunların neredeyse aynı zamanlarda Avrupa tarihinde etkili olması kavimler göçü ile başlamaktadır. Doğu Slavlarının tarihinin en eski olaylarını eski yazılmış anıtlardan öğreniyoruz. Bu kaynaklar Türk kökenli Hunlar ile Slavların eski zamanlardan beri birbirileriyle münasebetlerinin olduğunu göstermektedir. 370'li yıllarda Hunların kuzey Karadeniz'e gitmelerinden sonra çağdaş Ukraynalıların ataları, bu bölgeye gelen Türk kabileleriyle sıkı komşuluk ilişkilerine girmiş ve bu binlerce sene devam etmiştir. Bu sıkı ilişkinin onların diline kültürüne ve görünüşüne tesir etmemesi mümkün değildi. Nitekim bugün Ukraynalılar hiç farkında olmadan Türk asıllı kelimeleri kullanıyorlar Türkçe isimli yerleşim yerlerinde yaşıyorlar Türk asıllı soy isimleri taşıyorlar ve bazen de Türk halkının tipik görünüşünü yansıtıyorlar. Bu çalışma Ukraynalıların Türk komşularının genel bilgisini açıklamaya bir denemedir. Aynı zamanda Ukraynalıların X-XVII. Yüzyıllardaki atalarının Türk halklarıyla ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır.

Eserin bölümlerini ayrı ayrı kısaca incelediğimizde şunları görmekteyiz.

I. Bölüm: IV-IX. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Eski Türkler

Bu bölümde yazar şu bilgileri vermektedir: Yaygın bir görüşe göre Türk halklarının etnogenezi, kadimî Hint-Avrupa halklarının ve Proto-Türk göçebe Arta Asya kabilelerinin münasebetlerinden meydana gelmişlerdir. Onların bulunduğu Orta Asya bölgesinde Asya Hun devletinin yok olmasıyla birlikte büyük bir göç oldu ve yeni oluşumlar meydana geldi. M.S. II. Yüzyıla geldiğimizde Türkler batıya doğru harekete başladılar ve IV. Yüzyılda Hunlar kuzey Karadeniz steplerinde belirdiler.

Asya ve Avrupa hunlarının dilleri birçok araştırmacılar tarafından Türk dili veya Proto-Türk dili olarak kabul edilmektedir. Hunların antropolojik görünüşleri onlardan sonra kuzey Karadeniz'e gelen Türkî halklar gibi Kafkasian-Mongoloid ırkların karışımından meydana gelmiştir. Antropolog Grumm Grjimilo, birçok kaynağa atıfta bulunarak Tuva, bazı Altay grupları ve Yenisey halklarından bir

kısımının sarışın olduğunu belirtmektedir. Hatta bunlara çağdaş Uygurları da dâhil etmek mümkündür. M.S. 370'de Hunlar kuzey Karadeniz'de Ostrogotları yenerek bölgeye hâkim oldular. Eski bir Slav kabilesi olan Antlar böylece Hunların yardımıyla Ostrogotların hâkimiyetinden kurtularak Hunlarla müttefik oldular ve onlara vergi ödemeye başladılar. 460'lı yıllarda Karadeniz'in kuzeyinde yeni Türk kabileleri görüldü. 463'de Sar Ogur ve On Ogur elçileri İstanbul'u ziyaret ederek Bizans'la barış yapmak istediler. Daha sonra Bulgar-Kuturgur kabileleri, Ogurlar ve Oğuzlar bölgede görüldü. Yeni göç dalgasının bu kabilelerine tarihçiler *Bulgar* diyorlar. I. ve V. Yüzyıllarda bunlara Kazakistan'ın kuzeyinden Moğolistan'ın ortalarına kadar olan bölgelerden gelen Oğuzlar da katıldılar. Daha sonra Avarlar Türkütler'den kaçıp bu bölgeye geldiler. Avarların kökeni tartışma konusudur ama genel kanaat Türk kökenli oldukları şeklindedir. V. Yüzyılda Hazarlar bölgeye geldiler ve VII. Yüzyılda Hazar Kağanlığı'nı kurdular. VIII. Yüzyılın sonu ile IX. Yüzyıllarda Don ve Dinyeper nehirleri arasında Macarlar görüldü. Bunlar Türk değillerdi ama Türklerle uzun süredir münasebetleri vardı. Ayrıca bazı Türk gruplarını içlerine aldıkları için çok etkilendiler. Macarların dilleri, yönetim şekilleri ve askerlik sistemleri Türklerden alınmıştır.

II. Bölüm: Güney Rusya ve Hazarlar

Bu bölümde Kiev Knezliği ve Karadeniz-Hazar-Baltık denizleri arasında yapılan ticari faaliyetler anlatılmaktadır.

Özetle şu ifadeler yer almaktadır: 830'lu yıllarda Eski Rusya Knezliği meydana gelmiştir. Bu devlet İskandinav-İsveç kökenli halklar tarafından kurulmuştur. IX. Yüzyılda Novgorod şehri kurulmuştur. Bu İskandinav kökenli eski Rusya'yı kuran halka "*Rus veya Rous*" deniliyordu. Bu Rus Knezliği, 880'li yıllarda bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu yıllarda yok olmuş olması muhtemeldir. Bu devletin yıkılışı herhalde yeni bir İskandinav çıkışından veya Slav-Fin ayaklanmasının sonucu olabilir. Bunların Ukrayna topraklarında 880'li yıllarda bulunduğu dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. (Yani bu topraklar Ruslara ait değildir).

Rus yıllıklarında Varegler'in göçü ile ilgili bilgiler vardır. Rus Knezliği'nin yerine Varegler gelmiş ve Rurik Hanedanlığı kurulmuştur. 880'den sonra Rusoflar'ın bir kısmı güneye inmişler ve burada Kiev bölgesinde bir şehir kurulmuştur. Aynı dönemde bu Rusoflar kuzeye inerek Çernigov bölgesine yerleşmişlerdir. Bilindiği

gibi 940 yılının öncesine dair Rous tarihine ait yazılı bir kaynak yoktur. Yazılanlar da, eski gerçek dışı muhayyile ürünleri barındıran bilgiler içeren *kilise yıllıkları*'na dayanır. Bizans kaynakları istisnadır. O nedenle çağdaş tarihçiler daha çok batılı kaynaklara ve arkeolojik sonuçlara dayanarak bir netice çıkartmaya çalışmaktadır.

Eski Rus tarihi nehirlerin ticarete kullanılmasıyla gelişmiştir. Bizans ve diğer ülkelerle bu nehirler vasıtasıyla alışveriş yapılmaktadır. X. Yüzyılda bütün bu nehirlerdeki araçlar Rusya'yı Bizans ve İslâm'la birleştiriyor, bunlar da Hazar Kağanlığı topraklarından geçiyordu ve Hazarlara büyük bir gümrük vergisi ve ticari kazanç sağlıyordu. IX. Yüzyılda İslam topraklarından gelen gümüş dirhemlerin Doğu Slav topraklarına ve İskandinavya'ya geçmesi için kullanılan nehir ticaretinin iki güzergâhı vardı. Birincisi *Veliki Voljskiy Put* (Büyük Volga Yol Güzergâhı) Bu nehir ticareti yolunun en büyüğü ve en önemlisi Volga'dır. Öyle ki, Hazar denizinden yukarı Volga'ya, oradan da Baltık Denizine kadar gidebiliyordu.

İkinci yol Don Nehri'dir bu da Hazar Kağanlığını, Doğu Slavları ve İskandinavları birleştirmekteydi. Ona da *Hazar güzergâhı* deniyordu. Hazar denizinden Don Nehri'ne, oradan da Dinyester ve Dinyeper nehirlerine ulaşıyordu. O gemiler aynı zamanda kestirme yol olan Çernigov'dan Lubeç'e kadar Belarusya nehirlerinden gidebiliyordu. Ayrıca birçok küçük güzergâhlar da vardı.

Bu dönemde Hazar ve Macarların ticari yönden daha baskın olması dolayısıyla Kiev'in gelişimini engellemiştir. Karadeniz kuzeyine Peçeneklerin gelmesinden önce Kievliler Dinyeper nehrini kullanabiliyordu. 965'de Slavlar Hazarlar üzerine sefer düzenleyip, Hazarların Slav ve İslam ülkeleriyle yaptığı ticareti bozdu ve bu tarihlerden itibaren Hazar Kağanlığı önce gücünü kaybetti ardından da tamamen yıkıldı. Peçenek, Uz ve Kıpçaklara karıştı. 880'li yıllarda Rusoflar'ın kralları kendine *kağan* diyorlardı. Bu tabiri muhtemelen Türklerden almışlardı. Bu sıfatı kullanarak kendilerini Türk asıllı Hazarlarla aynı seviyede tutmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Kiev Knezleri Hazarlar yıkıldıktan sonra bile *kağan* adını kullanmaya devam ettiler. 1030 yıllarında yazılmış bir eserde Kiev Knezine *kağan* diye hitap edildiğini görmekteyiz.

Kiev'deki Hazar tesirini görmek için coğrafi yer adlarına bakıldığında Kiev kelimesinin Türkçe kökenli olduğu söylenebilir. Nehir

kıyısındaki küçük yerleşim yeri manasında, Türkçede kullanılan kıyı obası (kıyı evi) kelimesi, *Kuyabağ/Kiyova/Kıy-Oba/Kıy-Ev/Kiyev/Kiev* şeklinde bir değişime uğradığını söylemek mümkündür.

Bu bilgilere ek olarak yazar, bazı kaynaklara dayanarak, Knez Oleg'in Kiev'i 882'de değil, 909-910 yıllarında aldığını özellikle vurgulamaktadır.

III. Bölüm: Peçenekler ve Torkler

Eserde, "*Торку*" olarak zikredilen topluluk Uz'lardır. Bu kelimenin manasına bakıldığında Rus kaynaklarının "*Torki*" kelimesini Guz'lar-Uz'lar şeklinde açıkladıkları görülebilir¹.

Peçenekler, 880-890'larda Dinyeper'in sol kıyısında görüldüler. Peçenekler için, Kuzey Avrupalılar ve Bizans kaynakları "*patsinak*" veya "*patsinakit*", Arap-Pers kaynakları "*bacanak*" veya "*bacinak*" demektedirler. Peçeneklerin, VII. Yüzyılda Priaralye² bölgesi ile Sır Derya Nehri havzasında yaşayan; Farsça ve Türkçe konuşan yerel halk ile yeni bir dalgayla Orta Asya'dan gelen Türk kabilelerinin karışımından meydana geldiği düşünülmektedir. Oğuzların baskısıyla Volga ve Ural nehirleri arasındaki güney bölgeye gelmişler, ardından da Karadeniz'in Kuzey bölgesine göç etmek zorunda kalmışlardır.

Hem yazılı kaynaklardan, hem de arkeolojik kazılardan anlaşılmaktadır ki, Peçenekler ve Oğuzlar birbirleriyle çok yakın akraba iki topluluktur. Çağdaş Türk dilinin sınıflandırılması yapılırken Peçenek ve Oğuz dilleri Oğuz grubuna girmektedirler. Ayrıca Peçenek ve Oğuzların antropolojik görünüşü (çehresi), bölgeye gelen Türk kabilelerinin ve Kazakistan ve Orta Asya'nın Farsça konuşan evropeid halkının karışımından meydana geldiğini göstermektedir. Bu bölgedeki Oğuzların mezarlarında hem mongoloid hem evropeid hem de karışık yapıda kafatasları bulunmuştur.

Ne Peçenekler ne Uz'lar hatta onlardan sonra gelen *Polovtsılar* (Kıpçaklar) Kuzey Karadeniz'de bir devlet kurmamışlardır. Bu

¹ Торки: (Guzı, Uzi) X-XIII. Yüzyılda Kuzey Karadeniz steplerinde yaşayan konar-göçer Türk kabilelerindendir. 985 yılında Knez Vladimir Svatoslaviç ile birlikte Bulgar ve Hazarlara karşı seferde bulunmuşlardır.(Kitaptan s.54)

² Priaralye: Aral Gölü etrafında bulunan toprakları ifade etmektedir.

halklar farklı akraba ilişkileri kurarak müstakil kabile veya kabile birliklerinin içerisinde bulunmuşlardır. Konstantin Bagranorodny'ın ifadesi ile onların başlarında büyük veya küçük knezler (beyler) bulunmaktaydı. Bütün kabileler büyük veya küçük kabilelere bölünmüşlerdi. Onlar ortak düşmanla karşı karşıya geldiklerinde birleşmemiş, Ancak yeni bölgeleri keşfederken veya yerleşirken aralarındaki ilişkiler zayıflamış, hatta bazen kavgalar bile olmuştur.

990 yılların ikinci yarısında Orta Tuna ovasına giden Macarlardan sonra, Dinyeper ve Prut nehirlerinin arasında bulunan steplere Peçenekler yerleştiler ve burada yaşayan Slav kabileleri *Tivertsler* ve *Uliçleri* yerlerinden ettiler.

Bizans tarihçilerin belirttiğine göre, 970 yılında Peçenekler Svatoslav ile birlikte Bizans'a sefer düzenlemişlerdir. Daha sonra 1034 yılında Peçenekler Kiev'i almaya çalıştılar ancak Yaroslav Mudriy Peçenekleri yenmiştir.

Peçeneklerin Macaristan'a ilk göçleri IX. Yüzyılın başlarında olmuş, son göçleri de 1123 olarak kaydedilmiştir. 12-13 yy Macaristan'ın nüfusundaki Peçenek sayısı son derece yüksekti.

XI. Yüzyıldan başlayarak Kuzey Karadeniz'de kalan Peçenekler burada Uz ve Kıpçaklarla karışık vaziyette göçebe hayatını sürmeye devam ettiler.

1064 yılında Kıpçakların Uz'ları aşağı sol Tuna'ya itmesiyle birlikte Uz'lar büyük bir kalabalıkla Bizans'a girdiler ve Konstantinapol'e kadar geldiler ancak mağlubiyete uğradılar.

IV. Bölüm: Polovtsı (Kıpçaklar)

Kıpçaklar Kuzey Karadeniz steplerinde XI. Yüzyılın ikinci yarısında görüldüler. Avrupa kaynaklarında "*Komana*" veya "*Kuman*", doğu kaynaklarında "*Kıpçak*" olarak kaydedilir.

Karadeniz stepleri Kıpçaklar tarafından iskân edildikten sonra, Mogilöv-Podolskiy-Çerkassı ve Vorskla Nehri boyunca Kıpçak anıtları bulundu.

Kıpçak dilinin esas tarihi yazılı anıtı "*Codex Cumanicus*"tur.

Kıpçakların antropolojik görünüşü onlardan öncekiler gibi tek tipli değildir. Bazı araştırmacılar Kıpçakların Evropeid ve sarışın

görünüŖlü olduğu ileri sürdüler. Bu hipotezin Rusya'daki en büyük savunucusu G.E. Grumm-Grjimaylo idi. Ona göre Kıpçaklar, Türk göçebelerin ve Orta Asya'nın kadimi Evropeid halkı olan *Dingling* karışımından meydana gelmişlerdir.

Letopislerde (yıllıklarda) çok sayıda Güney Rus knezlerinin Kıpçak hanımlarıyla evlendiği kaydedilmiştir. Tarafların karşılıklı olarak birbirileri üzerine düzenledikleri seferlerde ele geçirilen esirlerle meydana gelen evlilikler, iki tarafta da gerçekleşmiştir.

Bundan sonra yazar yıllıklardan Kıpçak bölgesine yapılan akınlardan sonra alınan esirlerden söz eden alıntılar vermekte. Rus askerlerin eline çok sayıda Kıpçak kadınlar, çocuklar esir düŖtüğünü belirtir.

1222 yılında ilk olarak Kıpçak steplerine Moğollar girer ve kuzey Kıpçaklar Moğollardan dolayı göç etmeye başlarlar. Rus (Русь) topraklarına kaçmaya başlarlar.

V. Bölüm: Kiev Knezliği'nin Türk Konfederatları (Kiev Knezliği'ne bağlı olarak yaŖayan Türk toplulukları)

- Porosye: Eski Rusya'nın bir bölgesidir. Kuzeyden Ukrayna'nın Stugna Nehri'nden başlayıp güneyde Ros Nehri arasındaki bölgedir.

Karakalpaklar: Kiev Knezliği'ne bağlı olan vassal Türklerin genel adıdır. XI. Yüzyıldan itibaren Porosye'de yaşıyorlardı.

- Kievşina: tarihi bir isim olup, Ŗu anki Ukrayna'nın merkezi Kiev olan ve kuzeydeki Ukrayna toprakları dâhildir.
- Pereyaslavşina: Eski bir Ukrayna knezliğidir. Ŗu anki Pereyaslav-Hmelnitski bölgesidir.
- Çernigovo-Severşina: XI-XIII. Yüzyıllarda Rus bölgesinde müteşekkil en güçlü ve en büyük knezliklerden biridir. Bugünkü Çernigovskaya Oblast-Sumskaya-Harkovkaya-Poltovskata ve Rusya'nın Branskoy-Kurskaya-Belgorodskaya-Orlovskaya-Tulskaya Oblastlarının olduğu bölgedir.
- Volin Galitsiya Bolohovskaya Toprakları, Ponizye: Batı Ukrayna-Polonya Sınırları-Bug Nehri ve Romanya sınırları arasındaki bölgedir.

Bu bölümde özellikle letopislere (yıllıklara) dayanarak Kiev Knezliği'nde yaşayan Türk gruplarından bahsedilmektedir.

Kiev Knezliği'nin topraklarına ilk organize göç Nikonovskiy yıllığında kaydedilmiştir. Bu yıllığa göre 979 ve 981 yılında iki Peçenek hanı Büyük Kiev Knezliği'nin hizmetine girer.

VI. Bölüm: Altın Orda

Dört alt başlıktan oluşmaktadır.

- Cuci Ulusunda Moğollar ve Türkler:

Cengiz, ölümünden birkaç yıl önce imparatorluğunu dört çocuğuna paylaştırdı. Doğudaki toprakları büyük oğlu Cuci'ye verdi. Onun ölümünden sonra Batu'ya kaldı. 1260'da Moğol Devleti'nin yıkılmasıyla Cuci ulusu ayrı bir devlet olarak *Altın Orda* adını aldı.

Pribaykal da hem Türkçe hem Moğolca konuşan halklar ve bunların birbirileriyle münasebetleri vardı. Moğolcada birçok Türkçe kelime vardır. Cengiz'den önce bu Moğol etnogenizine büyük bir etki yapmışlardı.

Eski Rus, Avrupa ve doğu kaynaklarına *tatar işgali* denir, hâlbuki bu tabir yanlıştır.

- Dinyester ve Don Nehirleri Arasında Altın Orda Sınırları ve Şehirleri:

Galitsko-Volnskoye Knajestvo: Tatarların hâkimiyetini kabul eder ve düzenli olarak onlara haraç öder. Ancak burada "baskak sistemi" uygulanmıyordu. Tatarlar bunları nüfus olarak kabul etmiyor ve askerliğe almıyorlardı.

Baskak (Baskaçestvo) Sisteminin Uygulandığı Bölgeler: Kievskoye, Çernigovskoye, Novgorod-Severskoye, Putivlskoye Knajestvolar. Bu bölgelere Altın Orda kontrol temsilcileri baskaklar atanmıştı. Tatarlar nüfuslarından olarak kabul ediyorlardı ve seferlerde yer almaları gerekmekteydi.

Bizzat Tatarların Yönetiminde Bulunan Güney Kiev Knezliği'nin Bölgeleri: Bolohavskaya toprağı, Ponizye, Porosye, Pereyaslavşina, ve büyük ihtimalle Güney Çernigovşina'dır.

Direk Cuci ulusuna bağlı olan kuzey toprakları: yazar bu kısımda Altın Orda'nın izleri bulunan Ukrayna şehirlerden, köylerden, kasabalarından bahsetmektedir.

- Kuzey Altın Orda Uluslarının Halkları:

Üç gruba bölmek mümkündür.

Dinyester ve Don arasındaki halklar: Göçebeler bunlar Kıpçaklardır.

Etnik karışımdan meydana gelen karışık yaşayan yerleşik halklar: Türkler-Rusinler-Saltovski atalarının halkları.

Tarımla uğraşan Altın Orda'nın kuzey bölgelerinde yaşayan kadimi Rus halkları.

- Ukrayna tarihinde Altın Orda ile alakalı bazı hususlar:

Yıllıklara bakıldığında Kiev 19 Kasım veya 6 Aralık 1240'da Moğollar tarafından işgal edilmiştir.

Altın Orda'nın parçalanması Kırım Hanlığının kuruluşundan ve başka diğer siyasi olaylardan savaşlardan bahsetmektedir. Kırım Tatarlarının diğer bölgelere yaptıkları akınlardan bahsetmektedir.

7. Bölüm: XVI-XVII. Yüzyıllarda Kozak ve Türk Halklarının İlişkilerinin Kısa Tarihi ve Bunun Neticesinde Meydana Gelen Türk Tesiri:

- Ukrayna Kozakları Üzerinde Türk Tesirinin Esas Kaynakları:

Ukrain Kozakları üzerinde yaşam tarzı, askerî sistem, etnogenez yönünden ve diğer birçok alanda büyük bir Türk tesiri vardır. Umumi olarak araştırmacılar bu tesirin komşuluktan dolayı meydana geldiğini düşünmektedir. Ancak Ukrayna halkları Ukrayna Kozaklarının oluşumundan önce de Türk tesiri altındaydı. Ukrayna'nın XVI. Yüzyıl tarihi Kırım Tatarları ve diğer Türklerle ilişkilerle doludur. 1581'de Zaporag Kazaklarının hetmanı Samuil Borovski Kırım Hanı ile iletişime geçerek tatar birliklerinden yardım istemiş ve beraber Moskova'ya sefer düzenlemeyi teklif etmiştir. Aynı zamanda Kozakların Türk-İran savaşına destek verip askerleriyle yer almasını da konuşulmuştur.

- Zaporag Kozaklarının Dilinde, Askerî Sisteminde ve Diğer Yaşam Alanında Bazı Türk Tesirleri:

Bilindiği gibi Türkler kendi askeri savunma bölgelerini zincirlerle bağlanmış yük arabalarıyla oluşturuyordu. Bu uygulamayı Kozaklar Türklerden öğrendi. Zaparog büyüklerinin sembollerinden biri yaydır ve bunu da Türklerden öğrenmişlerdir. Aynı şekilde Tuğları kullanma geleneği Kazakların sembollerden biridir.

Türk tesiri Kozakların kıyafetlerin de ve saç örgülerinde görülür. Mutfak ve yemek gelenekleri üzerinde de tesirler mevcuttur. Zaparog Kazaklarının milli çalgıları olan kobza kopuz denilen bir Türk aletinden esinlenmiştir.

Yazar kitabın bu bölümünden toplam dört sayfa halinde Türk dilinden Ukrayna diline geçmiş kelimelerden örnekler ve etimoloji bilgisi vermektedir.

8. Bölüm: Altın Orda Sonrası Tatarların Ukrayna Topraklarına Yerleşmeleri:

- Litvanya ve Büyük Litvanya Dükalığı Tatarları'nın Yerleşimi:

Litvanya Dükalığına yapılan büyük göçler Özbek Han dönemine kadar gider. 1398'de Litvanya'nın Dinyeper ve Dinyester nehirleri arasındaki topraklarını işgal ederek orada yaşamaya başlayan bir kısım tatarlar ve göçebe Türk halkları da mevcuttur. Litvanya ile ilişkiler anlatılmaktadır.

- Volın, Galitsya, Padolye:

1390'ların sonunda Vitovt, Polonya kralına bir kısım tatarları hediye olarak verir ve bu tatarlar Galitsya bölgesine yerleştirilir. Bunlar zaman içerisinde Hristiyanlaştırılıp asimile edilmişlerdir.

- Kiev ve Bratslavsk Voyvodalıkları
- Levoberejnaya Ukraina

Bazı kaynaklar XVI-XVII. Yüzyıllarda Batı Ukrayna'da tatar esirlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Ukrayna'nın bazı bölgelerinde tatarların varlığı XX. Yüzyıla kadar görülebilmektedir.

Eserin ekler kısmında Türk asıllı Ukrayna soy isimlerini ve onların kelime etimolojilerini vermektedir.

Eserin 267-378 sayfaları arasında dipnotlar ve kaynaklar bulunmaktadır.

Sonuç kısmında ise Şu ifadeler yer almaktadır: Ukraynalıların ve onların atalarının Türk göçbeleriyle yüzlerce yıllık geçmişe dayanan ilişkilerinin olduğu tarihî bir gerçekliktir. Dolayısıyla bazı Ukrayna sakinlerinin asimile olması da doğaldır. Ukraynalıların milli kimliği, içerisinde güçlü bir Slav medeniyetini barındırırken bu kimlik orta asırların medeniyeti üzerinde iz bırakmıŐtır. Tarihçi Golubovski'ye göre, göçebe halklar Rus topraklarına yeni bir Türk unsur getirmiş olup, bu unsurlar asırlarca Slavların içinde yaşamışlardır. Slav halkının kültürüne tesir etmemesi mümkün değildir. Nasıl ki Kuzey Slavlarının kültürü üzerinde Fin tesiri varsa, güney Slavlarının kültürüne bu tesir Türklerden gelmiş ve sonraki yüzyıllarda Güney Ruslarının nesillerinde iz bırakmıŐtır. Ünlü Ukraynalı tarihçi Gruşevsky Őunu belirtir; Ukrayna etnik yapısı Türkî halklarla olan kadimî bir komşuluğun neticesinde meydana gelmiştir. Bu nedenle Ukraynalıları, Fin ve Litvanyalılardan etkilenmiş olan Belaroslulardan ve Ruslardan ayırmak gerekir.

Çağdaş Ukrayna tarihçisi P. Toloçko Őunu belirtmektedir; eski Rus halkının etnik zenginliğini oluŐturarak göçebe halklar ile Ukrainler arasında kültürel alışveriş ortaya çıkmıŐtır. Bu alışveriş aynı Şekilde askeri işlerde de vardır. Sanatta, kıyafette, kültürel materyallerinde ve halk edebiyatında vardır.

Bir diğer çağdaş Ukrayna tarihçisi M. Kvitnitsky, "bizim Ukrain etnosu Türk asimilasyonunun neticesinde meydana gelmiştir" ifadesini kullanmaktadır.

Çağdaş Ukrayna medeniyeti içerisinde Türk kültürüne ait unsurlar barındırmaktadır. Ukrayna halk şarkılarında "*karakaŐlı*", "*kara gözlü*", "*kahverengi gözlüm*" gibi ifadeler, muhakkak ki güney Slav kültürünün meydana gelişinde Türk halklarının etkisini göstermektedir.

Bazı antropologlar, özellikle orta Ukrainlerin antropolojik olarak da Türklere benzediğini ifade etmektedir. Birçok çağdaş Ukraynalı insana bakıldığında, turan tipinin var olduğu rahatlıkla gözlemlenebilir.

Nihayet yazar, kendisinin yazdıklarının Ukrayna bilimsel çevrelerinde yeni bir teori olduğunu belirterek, yazdıklarının yanlı anlaşılmasından endişe ettiğini Şu cümlelerle belirtmektedir: Bütün bu yazılanlardan sonra Şu hususu da bilhassa belirtmek gerekir. Ukraynalıların etnogenezinde Türklerin etkisinin olduğu muhakkaktır ama bu durumu çok abartmaya gerek yoktur. Bu

çalışmanın amacı da yanlış anlaşılmasın. Biz Ukrain etnogenezi hakkında asırlardır bilinenleri yıkmak için uğraşmıyoruz. Amacımız sadece okuyucuya kitabın adında belirttiğimiz gibi bir etkiyi anlatmaktır.

Yukarıda incelemeye ve tanıtmaya gayret ettiğimiz Vladimir İvanoviç Markov'un bu eseri, hem eski Türk Tarihi, hem de Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan halkların tarihi için son derece önemlidir. Bilhassa Ukrayna tarihi ve Ukrain kültürü üzerine yapılacak araştırmalarda başvurulması gereken en önemli kaynaklardan biridir. Türk Kültürü'nün yayılma ve etki sahası üzerine yapılacak çalışmalarda da mutlaka başvurulması gerekmektedir. Eserin kısa zamanda Türkçe 'ye kazandırılması ve Türk okuyuculara sunulmasını temenni ediyoruz.